

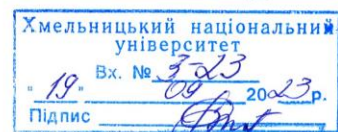
**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**доктора економічних наук, доцент Любохинець Лариси Сергіївни
на дисертаційну роботу Назарова Нікити Костянтиновича
на тему «Соціально-трудові конфлікти: оцінювання та регулювання»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика**

**1. Актуальність дисертаційної роботи, її зв'язок з науковими
програмами, планами та темами**

Соціальні конфлікти як об'єктивний прояв протиріч, що спостерігаються у життєдіяльності будь-якої спільноти людей, є невід'ємною складовою соціальної економіки. Різні аспекти узгодження протиріч сторін соціально-трудових відносин здавна були предметом дослідження багатьох наук. Актуальність вивчення проблем соціально-трудових конфліктів різко посилилася під впливом криз 21 сторіччя, пандемії хвороб, загарбницької війни, що розв'язала росія. У зв'язку з цим відбулося руйнування економічних зв'язків, різке погіршення соціально-економічного становища населення, зростання безробіття, турбулентність трудового законодавства.

Сучасний розвиток світової системи характеризується новим етапом, який визначає конфлікти з одного боку, як руйнівні події у суспільстві, з іншого боку, як поштовх до позитивних змін. На зміну традиційним уявленням про соціально-трудові конфлікти повинні прийти нові парадигми, системні принципи, концепції управління, оцінювання, вирішення та попередження конфліктних ситуацій. Незважаючи на значні теоретичні надбання з питань дослідження конфліктів, проблеми комплексної діагностики та управління конфліктами з врахуванням особливостей кожного економічного рівня, причини, прояви протікання та наслідки конфліктів досліджені недостатньо. Це обумовлює необхідність розробки методології оцінювання та регулювання соціально-трудових конфліктів в теорії соціальної економіки та економічної конфліктології. З цієї точки зору дисертаційна робота Назарова Н.К., спрямована на розв'язання важливої наукової проблеми створення теоретико-методологічних засад оцінювання та регулювання соціально-трудових

конфліктів у соціально-економічній сфері є надзвичайно актуальною як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

На користь актуальності та наукової цінності питань, що розглянуто та вирішено в дисертаційному дослідженні Назарова Н.К. свідчить зв'язок дисертаційного дослідження з науковим тематичним планом Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за науково-дослідними темами: «Методичне забезпечення системи управління трудовими конфліктами на підприємстві» (номер державної реєстрації 0121U112079); «Проблеми та перспективи людського розвитку в умовах соціальної нестабільності» (номер державної реєстрації 0121U100638); «Управління ефективною життєдіяльністю суб'єктів господарювання» (номер державної реєстрації 0118U007188); «Науково-методичний інструментарій менеджменту організацій в умовах глобалізації та інформатизації середовища» (номер державної реєстрації 1021U100721); «Формування системи оцінювання ділових та професійних якостей персоналу» (номер державної реєстрації 0121U113302); «Формування соціальної політики в умовах конфліктності та соціальної напруженості» (номер державної реєстрації 0122U200152); «Стратегічне управління життєдіяльністю підприємств на основі інвестування для забезпечення гідної якості трудового життя» (номер державної реєстрації 0115U002374); «Концептуальні засади та моделі управління сучасним бізнесом» (номер державної реєстрації 0118U007186); «Управління персоналом підприємства в умовах повоєнної економіки» (номер державної реєстрації 0122U201597). Таким чином, кількість і якість досліджень за госпдоговірним та держбюджетним темам свідчить про обґрунтованість та актуальність дисертаційної роботи.

2. Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Послідовність викладеного матеріалу, структурування дисертаційного дослідження, його методологічна основа дозволяють зробити висновок, що наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, є достатньо обґрунтованими та достовірними, базуються на фундаментальних положеннях економічної науки, теоретичних та науково-практичних дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених, офіційних даних

міжнародних організацій, достатнього обсягу статистичної інформації, фінансовій звітності та первинній документації підприємств та організацій, законодавчих та нормативно-правових актах з питань регулювання та оцінювання соціально-трудова конфліктів на різних рівнях економічного розвитку. що підтверджується коректним вибором та вирішенням наукових та практичних завдань. Це дає підстави стверджувати про достовірність та обґрунтованість наданих автором оцінок, аналізу та отриманих результатів.

Інформаційною основою дослідження стали законодавчі, нормативно-правові акти органів державної та місцевої влади, інформаційні ресурси Державної служби статистики України, Міністерства соціальної політики України, Державної служби зайнятості України, Національної служби посередництва та примирення, аналітичні матеріали міністерств і відомств України, вітчизняна та зарубіжна наукова література, наукові та статистичні Інтернет-ресурси.

Достовірність отриманих результатів визначається коректним застосуванням широкого спектру загальнонаукових методів дослідження: аналізу і синтезу (пп. 1.2; 3.3); історичного та логічного аналізу (пп. 1.1; 2.1; 4.1; 5.1); діалектичного узагальнення (пп. 1.2; 3.1); компаративного аналізу (пп. 4.3); класифікації та угруповання (пп. 1.1; 1.3; 3.2; 4.1; 5.2); анкетування та експертного опитування (пп. 4.2; 5.2; 5.3); теорії логіки та гіпотетико-дедуктивного методу (пп. 1.3; 3.2; 4.2; 5.2); економіко-математичного моделювання, кореляційно-регресивного та факторного аналізу (пп. 2.3; 4.3; 5.2); кластерного аналізу (пп.2.3; 3.2); економіко-статистичного дослідження (пп. 2.1-2.2; 3.2); методу лінійної згортки, графоаналітичного методу (пп. 1.1; 1.3; 2.1-2.2; 3.1; 3.3; 4.1; 5.1; 5.3), а також системного та комплексний підходів (пп. 2.1; 3.2; 4.2; 5.1) тощо.

Основні результати дисертаційного дослідження необхідною мірою апробовані в діяльності органів державної влади, підприємницьких структур та економічних систем різного рівня управління, висвітлені у наукових працях автора роботи за темою дисертації, обговорені на науково-практичних конференціях різного рівня.

В сукупності аналіз теоретичного базису дослідження, використання емпіричних основ, застосованих для вирішення поставлених завдань наукового дослідження, міра апробації результатів дисертаційного дослідження свідчать

про достатню обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації.

3. Основні наукові результати дисертації, отримані особисто здобувачем

До основних результатів, що містять наукову новизну одержаних в дисертаційній роботі слід віднести обґрунтування нової конфліктологічної парадигми, інструментарію оцінювання СТК та розроблення теоретико-методологічного забезпечення й практичних рекомендацій щодо регулювання соціально-трудова конфліктів на макро-, мезо-, мікро- та індивідуальному рівнях. Дисертація містить низку теоретичних та практичних результатів і положень наукової новизни, які віддзеркалюють вирішення поставлених в роботі завдань.

Автором запропоновано теоретико-методичний підхід до формування сучасної конфліктологічної парадигми, що визначає теоретичні положення та концептуальну модель, як інструментарій дослідження передумов, стану, розвитку та попередження соціально-трудова конфліктів на усіх соціально-економічних рівнях (п.1.2, с. 67-97).

З метою прогнозування, попередження та усунення соціально-трудова конфліктів розроблено методологію комплексного оцінювання СТК на основі визначення рівня складових індексу людського розвитку (здоров'я, освіта, добробут) у якості індикаторів передумов та стану конфліктності на макро-, мезо-, мікро- та особистісному рівнях, із формуванням відповідного забезпечення та визначення впливу суб'єктів на об'єкти управління за відповідними методами (с. 108-118).

Сформовано систему інституційних домінант регулювання СТК із врахуванням ринкового середовища розвитку ринку праці, що дозволяє оперативно визначати головні причини прояву соціально-трудова суперечностей і надає можливість в умовах перманентної мінливості середовища своєчасно реагувати на СТК з метою забезпечення задоволеності інтересів учасників соціально-трудова відносин (п.3.1, с. 211-222)

В дисертаційному дослідженні розроблено систему економіко-математичних моделей, які доводять залежність стану конфліктності від параметрів індексу людського розвитку, де на макрорівні індикаторами

конфліктності виступають прояви акцій соціального протесту і колективних трудові спори, а на мікрорівні – показники плинності персоналу, незадоволеності роботою, оплатою праці та системою управління (п.2.2, с. 163-178).

Також автором побудовано організаційно-економічний механізм попередження та врегулювання соціально-трудової конфліктності, що враховує взаємодію: функціональної підсистеми людського розвитку, підтримуючої підсистеми інформаційно-аналітичного забезпечення, ресурсно-функціональних складових, функціонування якого спрямоване на підвищення якості проведення комплексного оцінювання стану соціально-трудової конфліктності (п.3.3, с. 256-274).

На позитивну оцінку заслуговує представлений у дисертаційному дослідженні понятійно-категоріальний апарат конфліктології щодо визначення соціально-трудового конфлікту як економічної категорії, яка характеризує протиборство, протистояння, зіткнення між двома і більше учасниками соціально-трудоких відносин стосовно матеріального або нематеріального об'єкту явища чи процесу, засноване на соціальних, економічних, політичних, трудових, правових, духовних, психологічних протиріччях та інтересах особистостей, груп (суб'єктів праці) у процесі трудової діяльності (с. 46-51), а також поняття соціальної напруженості як економічного явища та дестабілізуючого чинника соціально-трудоких відносин (с. 196-199).

В роботі для виявлення причин виникнення СТК було використано інструментарій діаграми Ісікави, що дозволяє реалізувати категоризацію глибинних причин попередження та профілактики СТК за змістовими та причинно-наслідковими параметрами (п.4.1, с. 297-304).

Заслуговує на увагу запропонований науково-методичний підхід до діагностики соціально-психологічних чинників конфлікту, з метою визначення індикаторів, що характеризують: рівень конфліктності середовища (організаційна культура, соціально-психологічний клімат, стиль лідерства); рівень конфліктності особистості працівників (соціально-психологічні риси особистості, спрямованість та тип поведінки у конфлікті); стан особистості (задоволеність здоров'ям, освітою та добробутом) (п.5.2, с. 427-447).

Обґрунтовано вплив соціально-трудоких конфліктів на людський розвиток регіонів України на основі кластеризації регіонів України, що є

підґрунтям для формування політики у сфері людського розвитку з врахуванням регіональних особливостей (с.253-256).

Автором узагальнено та систематизовано класифікацію СТК з введенням нової ознаки «за рівнем прояву конфлікту», яка визначає виникнення та розгортання СТК на чотирьох ієрархічних соціально-економічних рівнях: макро-, мезо-, мікро- та індивідуумному, за якими знаходиться джерело конфлікту за умови розповсюдження його вгору та вниз по ієрархії (с.50-57); розроблено теоретико-методологічний підхід до порівняльного аналізу розвитку соціально-трудої сфери на основі інтегральних макроекономічних показників та індексів: соціального розвитку, людського розвитку, якості життя, міжнародним індексом щастя, тривалості життя із застосуванням кластерного аналізу груп країн близьких за значенням рівня життя та соціальної сфери (с.163-166)

Удосконалено інструментарій оцінювання стану СТК у регіональному розрізі людського розвитку, унікальність якої полягає у врахуванні параметрів, які демонструють втрачені ресурси від соціально-трудої конфліктності, і результати досягнення за складовими людського розвитку (с.231-255) та система інституційного забезпечення регулювання соціально-трудої конфліктів, особливістю якої є використання як традиційних, так і альтернативних технологій попередження, профілактики та вирішення конфліктів (с.364-377).

Також ідентифіковано соціально-психологічні методи оцінки та аналізу конфліктів, використання яких сприятиме зниженню конфліктів у трудових колективах, для чого розроблено соціальну технологію управління конфліктами, яка базується на врахуванні динамічної характеристики конфлікту та обґрунтуванні методів управлінського впливу на кожній стадії розвитку конфліктної ситуації (п.5.3).

Отримані автором наукові положення сформульовані коректно. За кожним визначений науковий результат, сутність його новизни та її ступінь. Слід зауважити, що отримані результати значно розширюють попередні наукові дослідження проблем оцінювання та регулювання соціально-трудої конфліктів за чотирма економічними рівнями.

4. Теоретична цінність і практична значущість наукових результатів

Одержані результати дослідження у сукупності вирішують важливу наукову та прикладну проблему, яка полягає у розробці теоретико-методологічних основ оцінювання та регулювання СТК у соціально-економічній сфері.

Проведене дослідження дозволило обґрунтувати теоретичні положення сучасної конфліктологічної парадигми та розробити концептуальну модель оцінювання передумов, стану та розвитку соціально-трудова конфліктів. Це обумовило вибір методології оцінювання та регулювання СТК на основі міжнародних індикаторів розвитку соціально-економічної сфери, а саме індексу людського розвитку на макро-, мезо-, мікро- та індивідуальному рівнях. Науково-методологічне значення має визначення інституційних імперативів регулювання СТК та процес їх формування на основі домінант соціально-економічного розвитку. Понятійно-категоріальний апарат економічної науки поповнено визначенням понять «соціально-трудова конфлікт» та «соціальної напруженості», проведено класифікацію СТК з введенням нової ознаки «за рівнем прояву конфлікту» на чотирьох ієрархічних соціально-економічних рівнях: макро-, мезо-, мікро та індивідуальному. На засадах системного підходу автором сформовано інституційне забезпечення регулювання СТК у соціально-трудова сфері. Врахування соціально-психологічних чинників конфлікту на індивідуальному рівні обґрунтовано через систему соціальних управлінських технологій, що збагачує економічну конфліктологію.

Практичне значення результатів дисертаційної роботи полягає в тому, що розроблені науково-теоретичні підходи і ґрунтовні методичні рекомендації щодо регулювання та оцінювання СТК дозволяють впровадити результати досліджень у практику функціонування усіх рівнів соціально-економічної системи.

Практична значущість результатів дисертаційного дослідження підтверджується їх впровадженням у діяльність: Національної служби посередництва і примирення (довідка № 09/20-01-22 від 12.12.2022р.); Харківського обласного центру зайнятості (довідка № 7-1568/23 від 26.04.2023 р.); Профспілки працівників соціальної сфери України (довідка № 41 від 14.04.2023 р.); Харківської міської ради (довідка № 12/03-23 від 15.03.2023 р.);

ТОВ «Український науково-дослідний інститут оборонних технологій» (довідка № 1703/7 від 17.03.2023 р.); ТОВ «СМАРТ-СТРОЙ» (довідка № 17/04 від 20.04.2023 р.); ТОВ «ЛІФТ-МАРКЕТ» (довідка № 22/03 від 22.03.2023р.); ГО «Фонд громадської участі «УКРАЇНА» (довідка № 09/05-23 від 09.05.2023 р.); Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (довідка № 47/05-18 від 28.05.2018 р.).

5. Повнота викладення положень дисертації в опублікованих працях і в авторефераті

За темою дисертації у відкритому друці опубліковано 43 наукових праці обсягом 26,8 друк. арк., з яких особисто автору належить 18,05 друк. арк., у тому числі: 4 розділи у колективних монографіях (особисто автору належить 4,57 друк. арк.); 8 статей у виданнях, що індексуються в наукометричних базах даних SCOPUS та Web of Science (особисто автору належить 2,34 друк. арк.); 8 одноосібних статей у наукових фахових виданнях України, які індексуються у міжнародних наукометричних базах даних загальним обсягом 5,5 друк. арк.; 8 статей у наукових фахових виданнях України, які індексуються у міжнародних наукометричних базах даних (особисто автору належить 2,84 друк. арк.); 3 статті у зарубіжних наукових виданнях (особисто автору належить 1,1 друк. арк.); 12 публікацій, що додатково відображають результати дослідження загальним обсягом 1,89 друк. арк., з яких особисто автору належить 1,7 друк. арк.

В публікаціях достатньою мірою розкрито основний зміст дисертації, повністю висвітлено новизну наукових результатів. Публікації відповідають встановленим вимогам, в них визначено наукові задачі, методи їх вирішення й описано отримані наукові результати. Можна дійти висновку, що рецензована робота характеризується оригінальністю, самостійністю і науковою новизною, застосуванням автором власних підходів до розв'язання цілої низки питань, викладені положення та результати дисертаційної роботи є достовірними, обґрунтованими, такими, що пройшли необхідне обговорення у наукових колах та різні форми апробації.

6. Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам

Дисертаційна робота містить усі необхідні структурні елементи та включає вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел, додатки. Робота написана українською мовою, з дотриманням наукового стилю викладання матеріалу. За змістом, структурою та оформленням робота відповідає вимогам МОН України до докторських дисертацій.

Мета, об'єкт, предмет дослідження сформульовані коректно. Відповідно до поставленої мети виконано всі завдання. Зміст автореферату та викладені в ньому основні положення є ідентичними тим, які наведені у дисертації. Зміст та структура автореферату відповідає встановленим вимогам.

Перелік положень та результатів, представлених Назаровим Н.К. у дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, не містить результатів кандидатської дисертації.

7. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Детальне ознайомлення з дисертаційною роботою та її авторефератом дозволяє зробити висновок щодо їхньої ідентичності. Наведені в авторефераті наукові положення, висновки і рекомендації в повному обсязі розкриті й обгрунтовані в тексті дисертації. Основні положення дисертації, що наведені в авторефераті, логічно розкривають зміст наукової проблеми дослідження.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Поряд з позитивними сторонами, дисертаційна робота Назарова Нікити Костянтиновича містить ряд зауважень та дискусійних положень, які потребують подальшої деталізації:

1. Наукові результати, отримані в дисертації обгрунтовані та доведені значним статистичним матеріалом, отриманим з відкритих українських та міжнародних джерел. Проте слід зауважити, що сприйняття висновків ускладнює наявність різних часових інтервалів статистичних досліджень. Наприклад у таблицях 2.2-2.6, 2.15. статистика наведена до 2021 року, у таблицях 2.1, 2.1 - до 2022 року, таблиці 2.7, 2.8. містять дані до 2020 року.

2. Проблеми цифровізації соціально-трудоких відносин та впливу її на рівень конфліктності середовища на всіх рівнях управління є актуальною і важливою. Автор приділив увагу цій проблемі та врахував цифрову складову у системі заходів соціально-психологічного та інформаційно-комунікативного характеру на мікрорівні (стор. 454-455, рис. 5.13). Проте врахування діджитал-складової та її впливу на інформаційну безпеку була б слушною на всіх рівнях економічної системи для запобігання та попередження соціально-трудоких конфліктів та зниження соціальної напруженості.

3. Автором побудовано економіко-математичні моделі залежності показників конфліктності (кількість акцій соціального протесту та кількість зареєстрованих колективних трудоких конфліктів) від складових індексу людського розвитку (здоров'я, освіта, добробут) (стор. 176-182). Результати модулювання були б більш коректними, якщо б первинні показники були пронормовані, або усі представлені у вигляді індексів.

4. Оригінальним є підхід автора до оцінювання стану конфліктності на рівні підприємства за допомогою модифікованих показників індексу людського розвитку (Розділ 4, стор.339-340). Це демонструє інтеграцію вітчизняного досвіду в сфері управління персоналом з міжнародними прогресивними підходами до вимірювання добробуту, освіти та здоров'я працівників, як основних характеристик трудокого потенціалу. Але вибір самих модифікованих показників на мікрорівні потребує додаткового обґрунтування.

5. У запропонованому організаційно-економічному механізмі профілактики та регулювання соціально-трудокої конфліктності (стор. 266, рис. 3.13) додаткового обґрунтування потребують запропоновані «Підсистеми інформаційно-аналітичного забезпечення» та «Підсистеми людського розвитку».

6. Створення Центру профілактики і регулювання соціальних конфліктів (ЦПРСТК) на регіональному, галузевому та виробничому рівнях (стор. 269-270) потребує більшої аргументації та детальнішого опрацювання щодо ефективності його функціонування

Зазначені зауваження та дискусійні положення не знижують наукової значимості отриманих результатів і мають розглядатись радше як напрямки подальших наукових пошуків у межах проблематики пошуку шляхів забезпечення проблемно-орієнтованого розвитку людських ресурсів.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Назарова Нікити Костянтиновича на тему «Соціально-трудова конфлікти: оцінювання та регулювання», виконана на актуальну тему, є самостійною логічно-завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій вирішено складну науково-практичну проблему з розроблення теоретико-методологічного та методичного забезпечення оцінювання та регулювання соціально-трудова конфліктів у соціально-економічній сфері.

Дисертаційна робота містить наукову новизну, має теоретичну цінність та практичну значущість і відповідає паспорту спеціальності 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

За змістом, структурою, оформленням, актуальністю та науковою новизною подана до захисту дисертаційна робота «Соціально-трудова конфлікти: оцінювання та регулювання» відповідає усім вимогам, які ставляться до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук, передбачених Порядком присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року №1197.

На підставі здійсненого аналізу можна зробити висновок, що автор дисертації – Назаров Нікіта Костянтинович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Офіційний опонент,

доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економічної теорії,
підприємництва та торгівлі
Хмельницького національного
університету МОН України

Лариса ЛЮБОХИНЕЦЬ

Підпис Лариси ЛЮБОХИНЕЦЬ засвідчую

Проректор з науково-педагогічної
діяльності Хмельницького
національного університету

Віктор ЛОПАТОВСЬКИЙ